

УДК: 81.11:362:811.111-26(575.2)(04)

DOI 10.33514/ВК-1694-7711-2022-1 (1)-116-120

Шакеева Н.М., Байчукеева Л.С., Райымбаева С.Б.

Ж.Баласагын атындагы КУУнун Кыргыз-кытай факультетинин Маданият аралык байланыш
кафедрасынын, кафедра башчысынын м.а.,

Ж.Баласагын атындагы КУУнун Кыргыз-кытай факультетинин Маданият аралык байланыш
кафедрасынын ага окутуучусу,

Ж.Баласагын атындагы КУУнун Кыргыз-кытай факультетинин Маданият аралык байланыш
кафедрасынын окутуучусу

Шакеева Н.М., Байчукеева Л.С., Райымбаева С.Б.

и.о. зав. кафедры Межкультурные коммуникации Кыргызско-китайского факультета КНУ
им.Ж.Баласагына

Старший преподаватель кафедры Межкультурные коммуникации Кыргызско-китайского
факультета им. Ж.Баласагына,

Преподаватель кафедры Межкультурные коммуникации
Кыргызско-китайского факультета им. Ж.Баласагына

Shakeeva N.M., Baichukееva L.S., Raiymbaeva S.B.

a.h. Department of Intercultural Communications of the Kyrgyz-Chinese Faculty of KNU named
after Zh. Balasagyn

Senior Lecturer of the Department of Intercultural Communications of the
Kyrgyz-Chinese Faculty. J. Balasagyn,

Lecturer at the Department of Intercultural Communications
Kyrgyz-Chinese Faculty named after. J. Balasagyn,

**ЖОЖдордо ЗАМАНБАП АНГЛИС ЛЕКСИКАСЫН ТАЛДОО ЖАНА ИНТЕРНЕТ
СӨЗДҮКТӨРҮН КОЛДОНУУ МҮМКҮНЧҮЛҮГҮ
ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРНЕТСЛОВАРЕЙ ДЛЯ
ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОГО АНАЛИЗА И ИЗУЧЕНИЯ СОВРЕМЕННОГО
АНГЛИЙСКОГО ВОКАБУЛЯРА В ВУЗЕ
POSSIBILITIES OF USING INTERNET DICTIONARIES FOR LEXICOGRAPHIC
ANALYSIS AND STUDY OF MODERN ENGLISH VOCABULARY AT THE
UNIVERSITY**

Аннотация: Макалада лексиканын формалдуу жана семантикалык жактарын изилдөөдө сөздүктөрдүн ар кандай түрлөрүн, анын ичинде Интернет сөздүктөрүн лексикалык талдоонун мүмкүнчүлүктөрү чагылдырылат. Бул максатта өзгөрмө парадигматикалык дизайндын ар кандай этектери үчүн мотивацияны изилдеп жатканда, ошондой эле жаңы сөздөрдү жана маанилерди иштеп чыгуудагы өзгөрүүлөрдү талдоодо сөздүктөрдөн кандай маалымат алууга болору көрсөтүлөт.

Аннотация: В статье демонстрируются возможности лексикографического анализа разных типов словарей, в том числе, интернет-словарей, при изучении формальной и семантической сторон лексики. С данной целью показано, какую информацию можно извлечь из словарей при изучении мотивации варьирования глаголов вариативного

парадигматического оформления, а также при анализе сдвигов в развитии новых слов и значений.

Abstract: The article demonstrates the possibilities of lexicographic analysis of different types of dictionaries, including Internet dictionaries, when studying the formal and semantic sides of vocabulary. To this end, it is shown what information can be extracted from dictionaries when studying the motivation for varying verbs of variable paradigmatic design, as well as when analyzing shifts in the development of new words and meanings.

Негизги сөздөр: сөздүктөр, Интернет сөздүктөрү, лексикографиялык анализ, формалдуу вариация, өзгөрмө парадигматик дизайндын оозеки, семантикалык өзгөрүүлөр.

Ключевые слова: словари, интернет-словари, лексикографический анализ, формальное варьирование, глаголы вариативного парадигматического оформления, семантические сдвиги.

Keywords: словари, интернет-словари, лексикографический анализ, формальное варьирование, глаголы вариативного парадигматического оформления, семантические сдвиги.

Азыркы учурда көптөгөн онлайн сөздүктөр бар, бул жаңы сөздүктөр, жана көптөн бери бар сөздүктөрдүн онлайн версиялары, жана эмне деп аталат "эл лексика", мисалы: "Викилексия" же "Викисөздүк", аны авторлор өздөрү "ар бир адам катыша ала турган көп тилдүү сөздүк жана тезаурус" деп аныкташат. Бул сөздүктөрдө авторлор аларды толуктоого катышууга чакырат (бардык артыкчылыктардын сөздүктөрү). мындай сөздүк жаңы кубулуштарды бекитүү натыйжалуулугунан турат, жеткиликтүүлүктө, акысыз. Бул орус тилине да, англис тилине да тиешелүү. Мындай англис долбоорлорунун арасында word.spy жана urban dictionary деп аталышы мүмкүн. Албетте, мындай ресурстар пайдалуу, ошондой эле корпустук лингвистиканын ар кандай ресурстары, мисалы, Кобуилд сыяктуу беделдүү - Cobuild – Collins Birmingham University International Language Database– алар тилге тиешелүү сөздү түзүү процесстерин байкоого, карыз алууга, стилистикалык өзгөрүүлөргө жана башка кубулуштарга карата ачыктык көйгөйлөрүн изилдөөгө мүмкүндүк берет.

Белгилүү болгондой, сөздүктөр үч негизги милдетти аткарат: маалыматтык, коммуникативдик жана нормалдуу.

Бул макалада биз ар кандай түрдөгү сөздүктөрдүн маалыматтык милдетине кызыкдарбыз, бул бизге өзүбүз тандаган төмөнкү эки тармакта англис лексикасын изилдөө максатында лексикалык анализ жүргүзүүгө мүмкүндүк берет: 1) оозеки лексика материалы боюнча формалдуу вариацияны талдоо, 2) семантика чөйрөсүндөгү өзгөрүүлөрдү талдоо, жаңы сөздөрдүн жана маанисинин пайда болушу жана алардын лингвистикалык периферияга кетүүсү.

Келгиле, бул учурлардын ар биринде лексикографиялык анализдин мүмкүнчүлүктөрүн жана аны колдонуунун натыйжалуулугун сүрөттөп берели.

Биринчи багыт эки жактама парадигмасы бар этиштердин материалы боюнча каралды, биз аны вариативтик парадигматикалык тузүлүштүн этиштери деп атайбыз, мисалы, learn – learnt, learned – learnt, learned. Англо-англис жана сөз айкаш сөздүктөрүн изилдеп жатканда төмөнкү маалымат биринчи кезекте алынган, мындай этиштердин толук тизмеси түзүлүп заманбап англис тили 33 болуп чыкты. Сөздүктөр жазуу жүзүндө бекитилбеген, бирок айкалышууда чагылдырылган морфологиялык өзгөрүүлөр деңгээли бар

экенин көрсөтүп турат. Мисалы , leaned деп айтууга болот /lent/ и /li:nd/, leaped – /lept/ и /li:pt/, learned – /lə:nt/ и /lə:nd/, dreamed – /dremt/, /dremp/ жана dreamed – /dremt/, /dremp/ и /dri:md/. (“Longman Pronunciation Dictionary” by J. C. Wells (1990) жана “English Pronouncing Dictionary” by Daniel Jones (2003)) сөздүктөрүнөн берилди.

Айкалыштыруу сөздүктөрү стандарттык эмес парадигма формаларынын басымдуулугун көрсөтөт, анткени стандарттык эмес орфографиялык формалар гана "стандарттуу эмес" деп жарыяланат, жана стандарттык орфографиялык формалар - эки (же андан көп) жолдор менен, британдык жана англис тилиндеги америкалык версияларында да "стандарттык" жана "стандарттык эмес". Сөздүктөр талаа теориясын эске алуу менен претерита жана атоочтук II формаларынын салыштырмалуу өзгөргүчтүгүн карап чыгууга мүмкүндүк берет. Белгилүү болгондой, өзгөргүчтүк баарына мүнөздүү. Морфологиялык кубулуштар жана категориялар, бирок формалдуу вариациянын диапозону ядродон жарым-жартылай талаанын перифериясына өтүшү менен көбөйөт . Борбордон периферияга кыймылы да оозеки алсырап, бөлүкчөлөрдүн жана сын-пикир касиеттеринин көбөйүшү менен коштолот. Сөздүктөр 1) контексттерде бул бирдик тарабынан аныкталган маанилердин бири да сөздүктөрдө берилген этиштин лексикалык маанисинен байкала албаган учурларда этиш лексикасынан бирдиктердин бөлүнүшүн да билдирүүгө мүмкүндүк берет, 2) башында эле этиш формалары транскрипция жана / же формаларында ант белгиси менен берилгенде agéd, learnéd, blesséd (бул жерде өткөн чакта атоочтуктар сын атоочко өтүп кетет).

Сөздүктөр бизге ВПТ дагы бир өзгөчөлүгүн байкаганга мүмкүндүк берет: алардын стандарттык парадигмасы көп учурда бул этиштерден алынган лексикосемантикалык варианттарына же кандайдыр бир этапта ошол ЛСВга дайындалат, кээде, ал тургай, туура эмес кабыл алынган деп кабыл алынган. Стандарттык парадигма менен байланыш жалпы атоочтон жазалган этишге мүнөздүү болуп саналат. Бул түшүнүктүү, эгер стандарттык жактоо тарыхый деривативдер менен байланышкан экенин унутпасак ал эми көбүрөөк байыркы тамыры менен стандарттык эмес парадигма. Мисалы, spell бир катар маанилерде эки парадигмага ээ spell – spelled, spelt – spelled, spelt.

Ар бир варианттын мааниси жөнүндө белгилүү бир түшүнүк, акыры, алардын сөздүктө жайгашуусунун ырааттуулугу менен берилет. Кээ бир сөздүк түзүчүлөр аң-сезимдүү бул мүнөзүн колдонуп жана түздөн-түз бул куралды колдонууну көрсөтүп турат.

Сөздүктөрдү изилдөө зарыл болгон экинчи багыт – чоң жана чакан убакыт аралыгында сөздүк жана семантикалык өзгөрүүлөрдү талдоо. Мисалы, басылманын ар кандай жылдардагы неологизмдеринин сөздүктөрүн, Интернет сөздүктөрүн жана азыркы англис тилинин ар кандай басылмадагы түшүндүрмө сөздүктөрүн изилдөө аркылуу жаңы сөздөрдүн жана маанилердин өнүгүү тарыхын байкоого болот.

Көрсөтүлгөндөй, жаңы сөздөр 1) алар баштапкы сөздүктөрдө жазылган маанилеринде узак убакытка сакталат, 2) семантикалык жана стилисттик эволюциялаштыруу, 3) акырындык менен лингвистикалык периферияга өтүү же сөздүктөн чыгып кетүү, 4) колдонуунун өсүшүндө, тилде сакталып калуу, тарыхый болуу жана метафоралык кайра ойлоону .Макаладагы мисалдарды талдоонун булагы катары 20-кылымдын ортосунан баштап англис тилинин неологизм сөздүктөрү жана 21 кылымдын башындагы англис тилинин түшүнүктүү сөздүктөрү алынды.

1955-жылы неологизм катары катталган жана 2005-жылы неологизм катары катталган smog деген сөз ошол эле маанини сактаганы көрсөтүлдү ("("polluted air that is a mixture of smoke and fog" – 1955 жана "polluted air that is a mixture of smoke and fog" – 2005). Ошондой эле аббревиатура VIP үлгүсү менен көрсөтүп турат.

Өнүгүүнүн экинчи жолу gay жана guru сөздөрү менен сүрөттөлүшү мүмкүн, 1980-жылы мааниси менен бекитилген: 1. 2) рухий лидер, идеолог, 2. 1) бир жаркыраган, жетектөөчү фигура (ар кандай чөйрөдө); 2) адис; билимдүү адам; 3. Тамашакөй психиатр ал эми 2005-жылы guru noun 1 аал эми Hindu or Sikh religious teacher or leader 2 (informal) a person who is an expert on a particular subject or who is very good at doing sth: a management / health / fashion, etc. guru). Башкача айтканда, маанисинин ырааттуулугу жана стилистикалык мааниси, ошентип, алардын өзгөчө мааниси өзгөрдү. Белгилүү болгондой, анын ичинде сөздүктөрдөн да, gay деген сөз иш жүзүндө биздин убакта "кубанычтуу" деген мааниде колдонулбайт, ошондуктан анын учурдагы мааниси көлөкөлөнүп, бул сөз 20-кылымдын биринчи жарымында кеңири колдонулган мурункунун маанисин, оригиналдуу, кеңири колдонулган азыркы учурдан толугу менен жок болгон.

Периферияга кетүү жэ сөздүктөрдөн толугу менен жоголуп кетүү luau деген сөздүн өнүгүшүндө сүрөттөлгөн, 20 кылымдын 80-жылдары "Hawaiian style party or feast" дегенди билдирип ал эми 90жылдары "American a sudden source of large profit; a bonanza" дегенди билдирет. Бул сөз мындан ары ХХI кылымдын башында беделдүү сөздүктөрдө пайда болбойт. Autostereogram (stereogram, товарный знак "Magic Eye") дегенди билдирет "an image, generated by a computer, consisting of a pattern of dots and lines which are perceived as a three-dimensional by focusing one's eyes in front of or behind the plane of the image," 1998 ж. сөздүктөгү неологизм катары катталат. Бул үч өлчөмдүү иллюзия сүрөттөр 20 кылымдын башында алардын популярдуулугунун чокусуна болгон, адегенде Японияда, андан кийин АКШда жана Британияда. Бирок, кызыктуусу, бул сөз, анын варианттары сыяктуу эле, бул мааниде биз колдонгон сөздүктөрдүн эч биринде, жаңы сөздөрдүн сөздүктөрүндө да, түшүндүрмөлөрдө да, англо-англис тилинде да табылбады.

Колдонуунун өсүшүн башынан өткөргөн мурунку неологизмдердин өзгөрүшү, мисалы, perestroika, glasnost деген сөздөр жана алардын уңгуларын метафоралоо жана тарыхый трансформация багытында байкалышы мүмкүн. Бул өзгөрүүлөрдүн баарын неологизм сөздүктөрүнүн маалыматтарын салыштырмалуу лексикографиялык талдоонун жардамы менен аныктоого болот, эки тилдеги англис-орус сөздүктөрүнө, түшүндүрмө сөздүктөрүнө кошулат.

Ошентип, лексикографиялык анализ, ар кандай түрдөгү бул сөздүктөрдү изилдөө жемиштүү жана натыйжалуу ыкма болуп калууда сөздүн формалдуу да, семантикалык жактарын да изилдөөдө.

Жөнөкөй электрондук лексикографиянын негизги коркунучу, ал инсандын лексикографиялык жана метатилдик компетенциялары жөнүндө түшүнүгүн түп-тамыры менен өзгөртөт: азыркы өсүп келаткан муундагы адамдар, кагаз сөздүктөрүн колдонбой калышты, алар "бардыгын Интернеттен табууга болот" деп ишенишет. Бирок сайттарды түзүү эрежелерин аныктаган "канааттануу" принциби катары "колдонуучулар керектүү маалыматты издөөдө оптималдуу жолду тандашпайт. Алар эң мыкты жана ишенимдүү чечимге муктаж эмес, тескерисинче – алар көп учурда "абдан жагымдуу" боло турган эң мыкты чечимге эмес, тез жана канааттанууга даяр болушат.

Онлайн- сөздүктөр жана интернет- сөздүктөр менен иштөө, тажрыйбасыз колдонуучуну адаштырышы мүмкүн болгон белгилүү бир тузактарды жана коркунучтарды эске алышы керек.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Эфремов В. А. Интернет заманындагы жаңы лингвистиканын түзүлүштөрү/ Антропологиялык форум. No 21, 2014. – Кирүү режими: <http://anthropologie.kunstkamera.ru/>.
2. Лингвисттик энциклопедиялык сөздүк / В.Н. Ярцева. М.: Советская энциклопедия, 1990-жыл.
3. Мангушев С. В., Шекхтман Э. Н. Англис тилиндеги бренддердин кээ бир котормо кат-каттары // Вестник Череповет Мамлекеттик Университети. 2018.
4. Чет сөз сөздүгү : иш жүзүндөгү лексика, түшүндүрмөлөр, этимология. / Н. Н. Андреева, Н. С. Арапова, Л.М. Башэтал.М.: Цитадель, 1997.
5. Жаңы сөздөрдүн Оксфорд сөздүгү. Эд. Элизабет Ноулз, Джулия Эллиотт . Оксфорд – Н.Я.: OUP заманбап университетте чет тилдерди окутууну колдонууга жазылган чет өлкөлүк материалдар менен байланышуу мүмкүнчүлүктөрү.

List of used literature:

1. Efremov V.A. New linguistics in the Internet age. / Anthropological Forum. No 21, 2014. Login mode: <http://anthropologie.kunstkamera.ru/>.
2. Linguistic Encyclopedic Dictionary / V.N. Yartseva. M.: Soviet Encyclopedia, 1990.
3. Mangushev S. V., Shekhtman E.N. Some translation letters of brands in English // Vestnic of Cherepovet State University. 2018.
4. Dictionary of Foreign Dictionary: actual vocabulary, explanations, ethymology. / N. N. Andreeva, N.S. Arapova, L.M. Bashetal.M.: Citadel, 1997.
5. Oxford Dictionary of new words. Ed. Elizabeth Knowle, Julia Elliot. Oxford - n.y.: Opportunities for communication with foreign materials written for use in teaching foreign languages at OUP modern university.

УДК: 81.2:808:811.111-26(575.2)(04)

DOI 10.33514/ВК-1694-7711-2022-1 (1)-120-124

Шакеева Н.М., Байчукеева Л.С., Райымбаева С.Б.

Филология илимдеринин кандидаты, Ж.Баласагын атындагы КУУ, Кыргыз-кытай факультети, Маданият аралык байланыш кафедрасы, кафедра башчысынын м.а., доцент, Ж.Баласагын атындагы КУУ, Кыргыз-кытай факультети, Маданият аралык байланыш кафедрасы, ага окутуучу, Ж.Баласагын атындагы КУУ, Кыргыз-кытай факультети, Маданият аралык байланыш кафедрасы, окутуучу

Шакеева Н.М., Байчукеева Л.С., Райымбаева С.Б.

и.о. зав. кафедра межкультурной коммуникации, Кыргызско-китайского факультет, КНУ им.Ж.Баласагына